01/06/2023

Ομιλία του Π. Παυλόπουλου με θέμα: «Η Κλιματική Αλλαγή και το Σύνδρομο του “Επιμηθέα”»

/ Επικαιρότητα

Μιλώντας στο Συνέδριο, που οργανώθηκε στο «Ίδρυμα Ευγενίδου» με αντικείμενο την «Βιώσιμη Ανάπτυξη και το Περιβάλλον», ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ κ. Προκόπης Παυλόπουλος ανέπτυξε το θέμα: «Η Κλιματική Αλλαγή και το Σύνδρομο του “Επιμηθέα”: Το έλλειμμα της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης».

Στο πλαίσιο της ομιλίας του ο κ. Προκόπιος Παυλόπουλος επισήμανε, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

«**Πρόλογος**

Πολλά συγκλίνουν στην ανησυχητική διαπίστωση ότι στην εποχή μας κυριαρχεί,

και μάλιστα διεθνώς, ένα αίσθημα αβεβαιότητας το οποίο καταλήγει, μεταξύ άλλων βεβαίως, και στην έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς την ικανότητα του κάθε κρατικού μηχανισμού να διαχειρισθεί «*τις τύχες*» του κοινωνικού συνόλου, μέσα στην δίνη των σύγχρονων μεγάλων και πολυδιάστατων προκλήσεων.

Α. Αυτό το αίσθημα αβεβαιότητας οφείλεται, κατά πρώτο λόγο, στις «*αναταράξεις* » που προκαλούν, στο πλαίσιο του κοινωνικοοικονομικού γίγνεσθαι, από την μια πλευρά ορισμένες πτυχές της, γενικευμένης πλέον, Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης. Και, από την άλλη πλευρά, η προϊούσα οικολογική ανισορροπία, λόγω της Κλιματικής Αλλαγής. Όπως είναι ευνόητο, οι δύο αυτές αιτίες δημιουργίας του αισθήματος αβεβαιότητας συνδέονται μεταξύ τους, αν αναλογισθεί κανείς το ότι η Κλιματική Αλλαγή έχει τις ρίζες της, εν πολλοίς, στον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζουν οι φορείς της Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης την εν γένει οικονομική ανάπτυξη και τους όρους εκδήλωσης της επιχειρηματικής δραστηριότητας, η οποία την προωθεί παγκοσμίως, και δη κατά προτεραιότητα.

Β. Επιτρέψατέ μου, όμως, στο πλαίσιο της εισήγησής μου να σταθώ μόνο στο ζήτημα της Κλιματικής Αλλαγής. Και αρχίζω τονίζοντας ότι το ως άνω αίσθημα αβεβαιότητας επιτείνει, δυστυχώς, η τακτική του «*Επιμηθέα*», την οποία τηρούν -με πρόσχημα κυρίως την ενίσχυση μιας πολλαπλώς αμφιλεγόμενης αναπτυξιακής πολιτικής, που κάθε άλλο παρά βιώσιμη αποδεικνύεται- και η Διεθνής Κοινότητα αλλά και η ίδια η Ευρωπαϊκή Ένωση, θέτοντας στο περιθώριο την εφαρμογή πολλών και κρίσιμων ρυθμίσεων, οι οποίες έχουν θεσπισθεί για την Κλιματική Αλλαγή στο πλαίσιο της κανονιστικής παραγωγής των αρμόδιων οργάνων του ΟΗΕ. Ιδίως δε των ρυθμίσεων των εμβληματικών διεθνών συμβάσεων, οι οποίες συνήφθησαν στο Ρίο ντε Τζανέιρο, το 1992, στο Κιότο, το 1997 και κατ’ εξοχήν στο Παρίσι, το 2016.

Ι. Η διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας εξαιτίας της Κλιματικής Αλλαγής.

Τις συνθήκες αβεβαιότητας για το μέλλον που, όπως ήδη επισημάνθηκε, προκαλούν οι ιδιομορφίες της σύγχρονης Οικονομικής Παγκοσμιοποίησης και η « *επικυριαρχία*» του «*οικονομικού*» επί του «*θεσμικού*» -η οποία οφείλεται εν πολλοίς σε αυτές- επιτείνει η οικολογική ανισορροπία. Μια ανισορροπία η οποία, επιπροσθέτως, βαίνει ραγδαίως επιδεινούμενη για τον Πλανήτη, όντας απόρροια ενός ανεύθυνου, διεθνώς, «*μιθριδατισμού*» ως προς τις επιπτώσεις της αλλά και μιας καταστροφικής «*επιμηθεϊκής*» νοοτροπίας ως προς τα επώδυνα αποτελέσματα των επιπτώσεων τούτων.

Α. Πρέπει δε να διευκρινισθεί ότι οι συνθήκες αβεβαιότητας για το μέλλον του

Ανθρώπου και της Ανθρωπότητας, λόγω της κατά τα ως άνω επιδεινούμενης οικολογικής ανισορροπίας στον Πλανήτη, έχουν τις ρίζες τους από την μια πλευρά στις οικονομικές επιπτώσεις της παγκοσμίως, οι οποίες επιβαρύνουν, δραματικά, την παγκόσμια οικονομική κρίση και τις εξ αυτής προκύπτουσες ανισότητες. Ανισότητες, οι οποίες εξανεμίζουν το κατά κεφαλήν εισόδημα και γιγαντώνουν τις διαστάσεις της φτώχειας, με όλες τις εντεύθεν «*εκρήξεις*» που κάθε άλλο παρά διευκολύνουν τις συνθήκες ομαλής κοινωνικής ζωής και στήριξης της συνοχής του κοινωνικού ιστού.

Β. Και, από την άλλη πλευρά -κάτι το οποίο δεν πρέπει να αγνοούμε, το αντίθετο μάλιστα- στην εφιαλτική, κυριολεκτικώς, υποβάθμιση των συνθηκών ζωής, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα καθώς και στις οικονομικώς ασθενέστερες Χώρες σε γενικευμένο βαθμό. Ουδείς δε δικαιούται να υποστηρίζει ότι αυτή η, εξίσου εφιαλτική, πραγματικότητα του ήταν ή του είναι άγνωστη όταν, σε καθημερινή βάση, τα ΜΜΕ και το Διαδίκτυο την αποτυπώνουν «*δια ζώσης*», εκπέμποντας ταυτοχρόνως -ακόμη και αν δεν το επιδιώκουν ευθέως –«*ηχηρά*» σήματα κινδύνου γι’ αυτό που μας περιμένει στο άμεσο και, κυρίως, στο απώτερο μέλλον.

ΙΙ. Η ιδιομορφία της Κλιματικής Αλλαγής.

Α. Ο Αριστοτέλης, στο βιβλίο του «*Μετεωρολογικά*», καθόρισε, τον 4^{ο} αιώνα π.Χ., τις κλιματικές ζώνες της Γης. Στο ίδιο σύγγραμμα περιγράφονται και οι κλιματικές μεταβολές που παρατηρούνται στην Φύση και χαρακτηριστικά αναφέρει: «*Οι ίδιοι τόποι στην Γη δεν είναι ούτε πάντα ξηροί ούτε πάντα υγροί, αλλά με κάποιον νόμο μεταλλάσσονται μέσα στους αιώνες*». Η παρατηρητικότητα του Αριστοτέλη βοήθησε τους ερευνητές, έως και τις αρχές του 20^{ού} αιώνα, να συμπεράνουν ότι οι κλιματικές αλλαγές επέρχονται μέσα σε χιλιάδες χρόνια. Και τούτο διότι οι κλιματικές αλλαγές οφείλονται σε μακροχρόνιες μεταβολές τόσο του σχήματος της τροχιάς της Γης γύρω από τον ήλιο, όσο και της κλίσης του άξονα περιστροφής της μέσα σε δεκάδες χιλιάδες χρόνια.

Β. Από τα τέλη του 19ου αιώνα, και ιδιαίτερα κατά τον 20ό αιώνα, κατέστη σαφές ότι δεν είναι, δυστυχώς, μόνον οι μακροχρόνιες μεταβολές που μπορούν ν’ αλλάξουν το κλίμα αλλά και ο ίδιος ο Άνθρωπος.

1. Προφητικά, ο Svante Arrhenius[1] υπολόγισε, περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, ότι τυχόν διπλασιασμός του διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα του Πλανήτη θα οδηγήσει στο φαινόμενο της «*θερμής οικίας*» («*hot house*»), κατά το οποίο η μέση θερμοκρασία της θ’ αυξηθεί περισσότερο από 2 βαθμούς Κελσίου. Κατά τον 20^{ό} αιώνα, η θεωρία αυτή ονομάσθηκε « *φαινόμενο του θερμοκηπίου*» και έχει πια αποδειχθεί ότι τα επίπεδα του

διοξειδίου του άνθρακα -που είναι ένας από τους ρυθμιστές του θερμορυθμιστικού συστήματος της Γης- έχουν αυξηθεί περισσότερο από 25%. Η τάση, παγκοσμίως, είναι αυξητική και όλα μαζί τα ονομαζόμενα «*αέρια του θερμοκηπίου*» έχουν υπερθερμάνει την Γη, κυρίως τα τελευταία 50 χρόνια, προκαλώντας μιαν αποσταθεροποίηση του κλίματος ανθρωπογενούς προέλευσης.

2. Ο Καθηγητής Paul Crutzen[2] ονόμασε αυτή την τελευταία περίοδο «*ανθρωπόκαινο*», λέξη σύνθετη που αποτελείται από τις λέξεις «*άνθρωπος*» και «*καινός*» και που σημαίνει, κατ' ουσίαν, «*πρόσφατη περίοδος*». Στην διεθνή ορολογία επικράτησε ν' αποκαλείται η ως άνω περίοδος «*anthropocène* ». Σε αυτή την «*ανθρωπόκαινο περίοδο*» τα περισσότερα Κράτη αποδέχθηκαν, ήδη από την Διάσκεψη του Ρίο ντε Τζανέιρο το 1992, τις ενδείξεις ότι ο Άνθρωπος μπορεί να παρέμβει στην Φύση μεταβάλλοντας το κλίμα με τέτοιο τρόπο, ώστε να συμβαίνουν συχνότερα ακραία καιρικά φαινόμενα, σε παγκόσμια κλίμακα. Σε πολλές περιπτώσεις τα ακραία αυτά φαινόμενα έχουν μεγάλα και καταστροφικά αποτελέσματα, από τον Αρκτικό κύκλο ως και την Ανταρκτική. Αξίζει να τονισθεί με ιδιαίτερη έμφαση ότι η συχνότητα εμφάνισης των ακραίων καιρικών φαινομένων εντείνεται μ' εντυπωσιακό ρυθμό. Έτσι, στην Ευρώπη κάθε χρόνο περίπου 5% των Ευρωπαίων αντιμετωπίζουν ένα ακραίο κλιματικό γεγονός, π.χ. έναν καύσωνα, μια πλημμύρα, μια ξηρασία. Στα προσεχή 50 χρόνια το ποσοστό αυτό αναμένεται ότι θα αυξηθεί σε ποσοστό πάνω από 60%.

III. Οικονομικές επιπτώσεις της Κλιματικής Αλλαγής.

Θεωρώ χρήσιμο στο πλαίσιο μιας, μερικής βεβαίως, οικονομικής ανάλυσης να φέρω ένα παράδειγμα για την Ελλάδα, το οποίο όμως αφορά αναλόγως όχι μόνο την Χώρα μας, αλλά και όλον τον Πλανήτη:

Α. Από τ' αποτελέσματα της Έκθεσης της Τράπεζας της Ελλάδος και άλλες, αντίστοιχες, εκτιμήσεις στην διεθνή βιβλιογραφία προκύπτει ότι, σε αμιγώς οικονομικό επίπεδο, το κόστος της ανθρωπογενούς κλιματικής μεταβολής για την Ελλάδα ως το τέλος του 21^{ου} αιώνα -φυσικά εάν δεν γίνει καμία παρέμβαση- θ' ανέβει στο εξωφρενικό ποσό των 700 δισεκατομμυρίων ευρώ.

1.Δηλαδή το κόστος στην Χώρα μας θα είναι περισσότερο από το διπλάσιο του εξωτερικού μας χρέους! Σύμφωνα με την ίδια Έκθεση, το κόστος αυτό θα μειωθεί περίπου στο μισό εάν γίνει μια συστηματική προσαρμογή ολόκληρης της Χώρας στα νέα δεδομένα, στην νέα κατάσταση. Τα νέα δεδομένα δείχνουν, πέρα από κάθε αμφιβολία, όπως προκύπτει με βάση τις Εκθέσεις της Διακυβερνητικής Επιτροπής για την Κλιματική Αλλαγή αλλά και τα έγγραφα που διανεμήθηκαν στην

Διάσκεψη των Παρισίων, τον Δεκέμβριο του 2015, ότι ο στόχος, ο οποίος τέθηκε στο Παρίσι να ληφθούν μέτρα προκειμένου η μέση θερμοκρασία του Πλανήτη να μην ξεπεράσει τον 1,5 βαθμό Κελσίου, είναι ένα σημαντικό και εφικτό ζητούμενο.

2. Τα μέτρα που απαιτούνται για να επιτευχθούν αυτοί οι κρίσιμοι στόχοι, όπως προτείνει η Επιστημονική Κοινότητα, αποτελούν μιαν ευκαιρία μοναδική για την Ανθρωπότητα ώστε ν' αποσυνδεθεί και ν' απεξαρτηθεί το ζήτημα της ενέργειας από την καύση ορυκτών καυσίμων. Δίνοντας έμφαση στις νέες τεχνολογίες των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, στην εξοικονόμηση ενέργειας και της κατανάλωσης των φυσικών πόρων, μπορούμε να φθάσουμε αφενός σε καθαρότερο και ασφαλέστερο περιβάλλον και, αφετέρου, στην δημιουργία πολλών νέων θέσεων εργασίας.

Β. Επομένως, η ανθρωπογενής παρέμβαση στο κλίμα -αν την δει κανείς από την σκοπιά όχι της «*παλαιάς κοπής*» βιομηχανικής επανάστασης αλλά μιας « *επανάστασης*», η οποία στηρίζεται σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και σε τεχνολογίες και δράσεις φιλικές προς το Περιβάλλον και τον Άνθρωπο- μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι τα λάθη του παρελθόντος μας αναγκάζουν ν' αλλάξουμε σελίδα σε μια νέα μορφή καθαρότερης και ασφαλέστερης πόλης, σε μια νέα εποχή όπου η ισορροπία ανάμεσα στην βιόσφαιρα και στον Πλανήτη θα διατηρηθεί.

1. Το κόστος, σε αυτή την νέα εποχή, θα είναι πολύ μικρότερο από την τραγωδία με τις εκατόμβες των θυμάτων που αντιμετωπίσαμε κατά τις τελευταίες δεκαετίες, ως συνέπεια της έντασης της συχνότητας των ακραίων καιρικών φαινομένων. Θα είναι μάλιστα αμελητέο, σε σχέση με το κόστος που θα έχουμε, προς το τέλος του 21^{ου} αιώνα, αν δεν ακολουθήσουμε πρωτίστως την Συμφωνία του Παρισιού του 2016.
2. Χαρακτηριστικά -και για να επανέλθω στην αμιγώς οικονομική ανάλυση- αναφέρεται ότι, σ' Ευρωπαϊκό επίπεδο, πολύ πρόσφατη έρευνα υπολογίζει πως, χωρίς την πανευρωπαϊκή προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, στο τέλος του 21^{ου} αιώνα το κόστος από τις πλημμύρες στις παράκτιες περιοχές της Ευρώπης θα ξεπεράσει τα 900 δισεκατομμύρια ευρώ! Και είναι αυτός μόνον ένας παράγοντας. Κράτη, λοιπόν, όπως το Βέλγιο και οι Κάτω Χώρες αλλά και Κράτη με μεγάλη ακτογραμμή, όπως η Ελλάδα, πιθανολογείται βασίμως ότι δεν θα μπορέσουν ν' αντέξουν αυτά τα μυθώδη κόστη μη προσαρμογής ή και αδιαφορίας απέναντι σε μια Φύση, η οποία μας δείχνει καθαρά ότι η «*ανθρωπόκαινος περίοδος*» γι' αυτήν θα είναι εξαιρετικά επώδυνη, κατ' εξοχήν σ' επίπεδο ανθρώπινων απωλειών που συνιστούν, αναμφισβητήτως, και την πιο βαριά συνέπεια.

Επίλογος

Θα έπρεπε ήδη, κατά το «*προμηθεϊκό*» πρότυπο, να έχουμε πάρει μέτρα προσαρμογής προ πολλού. Φαίνεται ότι η Ανθρωπότητα έχει ξεχάσει αρχές που έμειναν στην Ιστορία, όπως εκείνη του Ιπποκράτη: «*Κάλλιον εστί προλαμβάνειν ή θεραπεύειν*».

Α. Ας δράσουμε έστω και τώρα, με την ενσυναίσθηση ότι «*οι καιροί ου μενετοί*». Η Ευρώπη, μ' επίκεντρο την Ελλάδα, δίδαξε στον κόσμο τον Ανθρωπισμό, την Αλληλεγγύη, την Δημοκρατία και την Δικαιοσύνη. Τον δίδαξε επίσης να σέβεται το Περιβάλλον και την Φύση. Μπορεί και πάλι ν' αποτελέσει το φωτεινό παράδειγμα για την Ανθρωπότητα, σε ό,τι αφορά την χάραξη μιας πορείας προς την «*ανανεώσιμη Ευρώπη*», σύμφωνα με τις αρχές που έχουν προωθηθεί βασισμένες στην σημερινή γνώση και αξιοποίηση της Επιστήμης. Δυστυχώς, ως τώρα και ο πυλώνας της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αφορά την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής είναι άκρως ελλειμματικός. Και τούτο διότι μολονότι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προσχωρήσει σε όλες τις κατά τα ως άνω διεθνείς συμβάσεις για την Κλιματική Αλλαγή στο πλαίσιο του ΟΗΕ -Ρίο, 1992, Κιότο, 1997, Παρίσι, 2016- δεν έχει αποφασίσει ακόμη να κάνει το μεγάλο και αποφασιστικό βήμα προκειμένου να διαδραματίσει, στο ακέραιο, τον πλανητικό ρόλο που της

αναλογεί εν προκειμένω.

Β. Πολλώ μάλλον όταν μεγάλες κρατικές οντότητες, οι οποίες φέρουν τεράστιες ευθύνες ως προς την ζοφερή προοπτική της Κλιματικής Αλλαγής λόγω των πολιτικών που έχουν υιοθετήσει, για πολλές δεκαετίες, θυσιάζοντας το Περιβάλλον στον βωμό της οικονομικής πολιτικής την οποία ακολουθούν μόνο προς το συμφέρον τους -με κορυφαίο αρνητικό παράδειγμα τις ΗΠΑ, αφού πρόκειται για Χώρα παγκοσμίως ηγέτιδα και ως προς την αναπτυξιακή της πορεία και ως προς την δημοκρατική της διακυβέρνηση, άρα Χώρα που θα έπρεπε να συνιστά υπόδειγμα διεθνώς- δεν έχουν καν ενσωματώσει στην Έννομη Τάξη τους το καθεστώς των προμνημονευόμενων, κρίσιμων, κανόνων του Διεθνούς Δικαίου. Εμείς, οι Ευρωπαίοι, ας ανατρέχουμε πάντοτε στα σοφά λόγια του Mahatma Gandhi: «*Η Γη μπορεί να μας θρέψει όλους αλλά, δυστυχώς, δεν μπορεί να μας ικανοποιήσει όλους*». Και ας αναδείξουμε με το παράδειγμά μας την κατά τούτο ανευθυνότητα άλλων ισχυρών Κρατών, τα οποία διεκδικούν πλανητικό ρόλο μόνο προς ίδιο όφελος.»

[1] Βλ., π.χ., ιδίως την μελέτη του «*On the Influence of Carbonic Acid in the air upon the Temperature of the Ground*», The London, Edinburgh and Dublin Philosophical Magazine and Journal of Science, 1896, Series 5, Vol. 41, σελ. 237-276.

[2] Βλ.,π.χ., Jan Zalasiewicz, Mark Williams, Will Steffen, Paul Crutzen, « *The New World of Anthropocene*», Environmental Science and Technology, 2010, 44(7), σελ. 2228-2231.